

3. Spēles ar valodu

1. uzdevums.

1.1. Nosauc vairākus vārdu savienojumus ar vārdiem *spēle* un *rotaļa*!

1.2. Kas ir spēle, un kas ir rotaļa? Uzraksti savu skaidrojumu šiem vārdiem! Salīdzini ar tīmekļa vārdnīcā atrodamo skaidrojumu!

Mans skaidrojums. Spēle ir

Vārdnīcas skaidrojums. Spēle ir

Mans skaidrojums. Rotaļa ir

Vārdnīcas skaidrojums. Rotaļa ir

1.3. Vai vārdi *rotaļa* un *spēle* ir sinonīmi?

Ir vārdi, kam ir tikai viena nozīme.

Šādus vārdus sauc par **viennozīmīgiem vārdiem**.

Ir arī vārdi ar vairākām nozīmēm.

Šādus vārdus sauc par **daudznozīmīgiem vārdiem**. To nozīmi var atklāt tikai tekstā.

Piemēri.

Basketbola spēle bija aizraujoša.

Klausītājus saviļņoja skumjā vijoles spēle.

2. uzdevums.

Lasi dažādus tekstus, centies saskatīt un skaidro, kā autori spēlējas ar valodu!
Spēlējies arī tu! Veidojiet klases dzejoļu un stāstu grāmatu “Spēlējamies ar valodu”!

3. uzdevums.

Izlasi Jāņa Baltvilka dzejoli “Uz balli”! Pievērs uzmanību valodas savdabībai dzejolī!

Uz balli

Lelle Tille – kā allaž – sēž stellēs,
auž llelei Sallijai šalli.

Lelle Sallija trallina;
lelle Sallija ielūgta ballē.

Ejot uz balli,
Sallija ietīsies jaunajā šallē
un vēl izgreznosies ar lillīgām mellenēm.

Bet, kamēr Tille sēž stellēs,
kamēr Sallija trallina,
mells bullis kā dulls apēd Sallijas lillīgās
mellenes.

Ko Sallija?
Viņa kā allaž – trallina.

Lelle Sallija,
ejot uz balli,
izgreznosies ar dillēm.

Stelles – iekārta aušanai, auduma
veidošanai.

Trallina – jautri dzied bez vārdiem.

Balle – svinīgs deju sarīkojums.

- Sameklē tīmeklī attēlu,
kādas izskatās stelles!

Mells – melns.

- Sameklē tīmeklī attēlu, kā
izskatās ballē, kādus tērpus
cilvēki velk uz balli!

3.1. Lasi dzejoli vēlreiz skaļi! Kā dzejnieks šajā dzejolī spēlējas ar valodu?
Pasvītro vārdus, kuros ir līdzskaņu dubultojums!

3.2. Izdomā un pieraksti pēc iespējas vairāk vārdu ar dažādiem dubultotajiem
līdzskaņiem!

Biežāk lietotie līdzskaņu dubultojumi ir
ll, ll, mm, nn, ņņ, rr.

3.3. Strādā grupā vai kopīgi klasē! Apkopojiet vārdus ar dubultajiem līdzskaņiem un sagrupējiet atbilstoši tiem! Sadaliet, kuram būs noteikta līdzskaņa grupas vārdi!

3.4. Veido savu stāstu vai dzejoli, iesaistot šos vārdus teikumos! Nolasi savu darbu klasē!

Padomi!

Lai atrastu personvārdus, kuros ir līdzskaņu dubultojumi, pārskati kalendāru!

Vienādi līdzskaņi vārdā blakus rodas tad, ja

- vārdam pievieno priedēkli, kas beidzas ar tādu pašu burtu, ar kuru sākas vārda sakne;
pārrunāt, uzzīmēt, appušķot
- divi vienādi līdzskaņi var atrasties līdzās saliktenos.

lietussargs, liellaiva

4. uzdevums. Izlasi Jāņa Baltvilka dzejoli “Patikšana”! Pievērs uzmanību valodas īpatnībām dzejolī!

Patikšana

Ilgai patīk smilgas,
Almai patīk salmi,
Gaidai patīk skaidas.

Ditai patīk bites,
Mārai patīk spāres,
Tenim patīk dzeņi.

Lienei patīk diena,
Paulai patīk saule,
Ilzei patīk milzis.

Līgai patīk Rīga,
Tomam patīk Roma,
Dainai patīk Rainis.

Tālim patīk cālis,
Kristai patīk vista,
Lailai patīk gailis.

Ancei patīk dancot,
Uldim patīk muldēt,
Jānim patīk mātīt.

Danai patīk zvani,
Laurai patīk taures,
Antai patīk panti.

Un tas ir gluži
tā kā man,
kam patīk viss,
kas labi skan.

4.1. Izraksti vārdu pārus, kuros ir vienādas vārdu daļas! Pasvītro tās!

4.2. Pamato lielo sākuma burtu lietojumu dzejolī! Apvelc īpašvārdus! Ko tie nosauc?

4.3. Sameklē un izlasi fragmentu, kurā dzejnieks atklāj dzejoļa galveno domu!

4.4. Izraksti no kalendāra 6–8 personvārdus un no pasaules kartes 6–8 valstu vai pilsētu nosaukumus, kuriem ir vienādas vārdu daļas!

4.5. Veido savu dzejoli, iesaistot tajā izrakstītos vārdus! Nolasi dzejoli klasē!

Piemērs.

*Lindai patīk Indija,
Helvijam – Helsinki,
Kate grib uz Kanādu,
Bet Austrā uz Austrāliju.*

Vari izmantot kalendāru tīmeklī,
piemēram,
<http://vardadiena.com/kalendars/>.

Vari izmantot karti tīmeklī.

 Maps

5. uzdevums. Izlasi Jāņa Baltvilka dzejoli “Kas vārdā iekšā”!**Kas vārdā iekšā**

Vārdā PRIEKŠĀ ir iekšā
vārds IEKŠĀ.

Vārdā PĀRĀK ir iekšā
vārds ĀRĀ.

Bet vārdā ROTA
un vārdā SLOTA
abos ir iekšā
pa vārdam OTA.

Ja man ļoti
vajadzēs OTU,
bet ROTA un SLOTA
to negribēs dot,
es pratīšu atrast
vēl citur kur OTU.
Es sameklēšu
to vārdā PROTU.

5.1. Vēro un atbilde!

- Kā dzejnieks šajā dzejolī spēlējas ar valodu?
- Kā un kāpēc atsevišķi vārdi dzejolī ir izcelti?
- Vai tu zini vēl kādus vārdus, kas ir viens otram iekšā? Nosauc tos!
- Kuri vārdi ir iekšā vārdā *pasaka*?

5.2. Lasi noteikumus un spēlējiet spēli!

Nepieciešams: tāfele vai papīra lapa, rakstāmais.

Norise. Spēles vadītājs uz tāfeles uzraksta vārdu. Spēlētājiem no uzrakstītā vārda jānoņem pirmais burts un, izmantojot citu burtu, jāveido jauni vārdi. Spēlētāji, kuri izdomājuši vārdu, ceļas kājās. Kurš pirmais piecēlies, pēc spēles vadītāja atļaujas drīkst pateikt savu izdomāto vārda variantu. Spēlētājam ne tikai jāpasaka izdomātais vārds, bet arī jāpaskaidro, ko tas nozīmē. Par katru pareizu atbildi spēlētājs saņem punktu. Uzvar tas, kurš ieguvīvis visvairāk punktu.

Piemērs.

Ceļi. Noņem pirmo burtu – paliek **eļi**!
Veido vārdus – **teļi, veļi, meļi**!

Ja nezini, vai nosauktais vārds pastāv,
meklē vārdnīcā!
Vārdnīcā vārdi ir doti pamatformā.

6. uzdevums. Lasi Vika pasakas “Tev vēl jādzīvo” fragmentus!

6.1. Ievēro, kas ir pasakas galvenie varoņi un kā tos sauc!

Tev vēl jādzīvo

Šu Ņuks iegāja veikalā.

Tas bija zivju veikals un saucās “Priekš kaķiem”.

Zivis bija vislētākais, ko pilsētā varēja dabūt par naudu, un Šu Ņukam pie dvēseles nebija vairāk par pieciem santīmiem. (..)

– Lūdzu, vienu zivi, – sacīja Šu Ņuks, gan nebūdams zivju suns. (..)

– Zivi? – atbildēja pārdevēja sakustēdamās. – Kādu?

Šu Ņuks uzlika uz letes piecu santīmu monētu. Pārdevēja pasmaidīja.

– Lētākā zivs maksā desmit santīmus, – viņa paziņoja.

Šu Ņuks apjuka. Tad attapās.

– Tādā gadījumā pusi. Pusi no tās zivs... Vislētākās...

Pārdevēja pavīpsnāja.

– Pusi nevar. Mēs netirgojam puses.

Šu Ņuks samulsa vēlreiz.

(..)

– Izņēmuma kārtā nevar?

Pārdevēja iesmējās. (..) Atvainojies par traucēšanu, Šu Ņuks devās uz durvju pusi.

Tieši tajā brīdī tās tika atvērtas un veikalā “Priekš kaķiem” ienāca Min Ka. Neveltījis Šu Ņukam vērību, piegāja pie letes, uzmeta desmit santīmu monētu.

– Zivi, – viņš pateica teicamo. Tikai vienu vārdu.

Pārdevēja pasniedza prasīto, Min Ka savāca pirkumu. Veltīja Šu Ņukam skatiena zibsnī, it kā kaut ko pārlika savā prātā, tad strauji tuvojās durvīm.

Šu Ņuks pakaļ.

Min Ka izgāja uz ielas.

Šu Ņuks pakaļ.

Min Ka uzņēma kursu pa galveno ielu.

Šu Ņuks pakaļ.

Kvartālam beidzoties, Min Ka nogriezās šķērsielā.

Šu Ņuks pakaļ.

Min Ka juta, ka viņam seko. Viņš apstājās un atskatījās.

– Ko tev vajag? (..)

– Gribas ēst, – sacīja Šu Ņuks. – Ļoti gribas ēst...

– Kāda sagādīšanās! – Min Ka pasmīnēja. – Zini, man arī gribas ēst! Kur ir problēma?

Un Min Ka pārlaida bezpersonisku skatienu apkārtnei.

– Man ir tikai pieci santīmi, – skaidroja Šu Ņuks. – Lētākā zivs maksā desmit...
 – Zinu, – noburkšķēja Min Ka pēc nepatīkamā atgādinājuma, ka pircis vislētāko produktu. – Es prasu – kur ir problēma?
 (..)

6.2. Kā autors šajā tekstā spēlējas ar valodu?

6.3. Kādus dzīvnieku vārdus tu vari izdomāt?

6.4. *Strādā pārī!* Izdomājiet tekstam turpinājumu! Kā risināsies turpmākie notikumi, un kāda būs abu dzīvnieku saruna?

6.5. Noklausieties skolotāja lasījumā pasakas turpinājumu! Salīdziniet to ar savējo!

6.6. Atbildi uz jautājumiem!

- Kāds ir Min Ka?
- Kāds ir Šu Ņuks?
- Kādas ir viņu rakstura īpašības?
- Kas viņiem ir kopīgs?
- Kas viņiem ir atšķirīgs?
- Kā tu būtu rīkojies Min Kas vietā? Kāpēc?
- Kā tu būtu rīkojies Šu Ņuka vietā? Kāpēc?

6.7. Izraksti no Vika pasakas teksta pasvītrotos teikumus! Pasvītro tajos gramatisko centru un nosaki, vai teikumi ir vienkārši nepaplašināti, vienkārši paplašināti vai salikti! Pamato pieturzīmju lietojumu teikumos!

7. uzdevums. Izlasi Pētera Brūvera dzejoļa fragmentus!

7.1. Pamato lielo sākumburtu lietojumu tajos!

Dzejolis par ezeru vārdā saukšanu

Vēl ezeri pa gaisu lido
Vai dies cik ezeru tur daudz
Vēl ezeri pa gaisu lido
Un grib lai viņus vārdā sauc

Tur Alauksts Inesis un Drīdzis
Un Kaņieris un Bābelītis
Tur lielais Lubāns pusaizmidzis
Un Burtnieks noslēpumiem pilns

Gan rūkdami, gan klusēdami
Tie grib uz zemes ātrāk tikt
Tiem katram vajag savu vārdu
Jo gaisā taču nepalikt?

Tur Ušurs Ērkulis un Abuls
Un Raunaisis un Adatiņa
Tiem visiem gribas darīt labu
Bet pirms tos vārdā nosauciet!

Mirdz viņos zivis sudrabainas
No tīkliem nebīstas tās vēl nemaz
Tie cits ar citu vietām mainās
Un gadās – arī sakaujas

Tur Bullītis un Tauns un Čortoks
Un Zābaks Zobols Bļodonis
Un Plencis Cirvītis un Aklais
Un Cirišs Cirsis Cārmanis

(..)

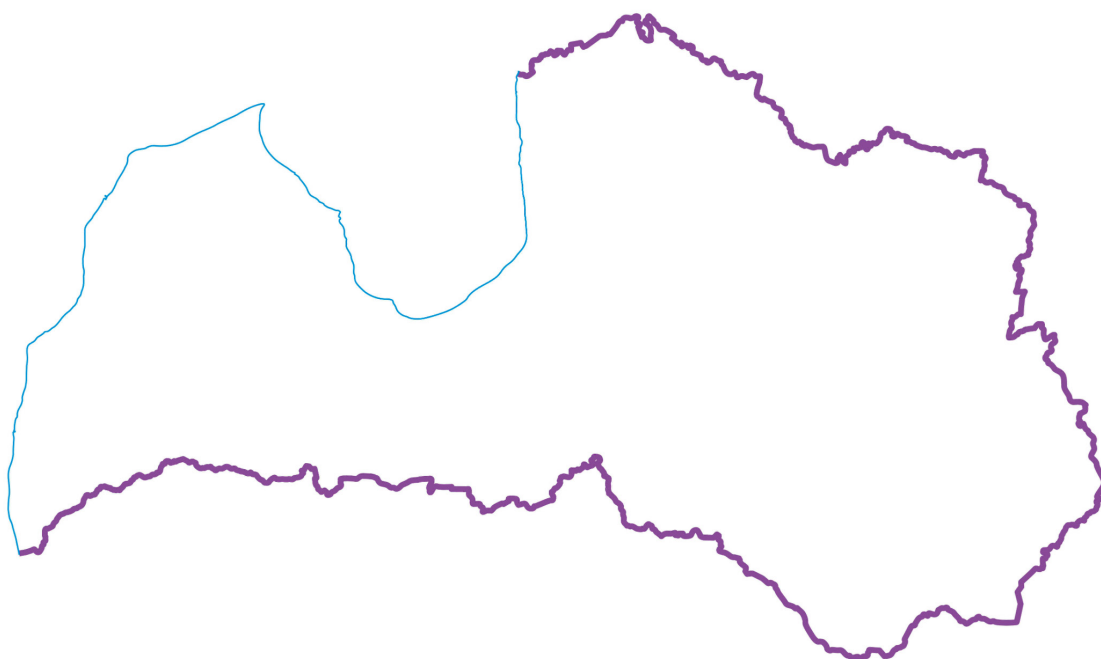
Tur Viešūrs Laipītis un Ilziņš
Un Ummis Bauzis Bukūzis
Un Mukulītis Vabulīts
Un Rušons Baltiņš Dreimanis

(..)

7.2. Pievērs uzmanību īpašvārdiem dzejolī! Izmanto Latvijas ezeru datubāzi tīmeklī www.ezeri.lv un sameklē minēto ezeru atrašanās vietu Latvijas kartē!

7.3. Atzīmē un ieraksti Latvijas kartē septiņus no dzejolī minētajiem ezeriem!

8. uzdevums. Lasi fragmentu no Džeronīmo Stiltona grāmatas “Dīvainais notikums olimpiskajās spēlēs” un vēro, kā autors spēlējas ar rakstzīmēm!

Pie tūkstoš sieriem!

Torīt (tas bija **SILTS** vasaras rīts) es piecēlos un, kā parasti, ieslēdzu radio, lai noklausītos jaunākās ziņas.

– Sākušās olimpiskās spēles...

Noburkšķēju:

– *Pie tūkstoš sieriem, atkal olimpiāde?*

Tagad Pelēnijā neko citu vairs nedzird!

Izslēdzu radio un ieslēdzu televizoru.

Taču arī tur rādīja tikai sporta ziņas!

Noburkšķēju:

– *Pie tūkstoš sieriem, atkal olimpiāde?*

Ieskatījies laikrakstā un ieraudzīju milzīgu virsrakstu:

“LĪDZ OLIMPIĀDEI ATLIKUŠAS TIKAI TRĪS DIENAS!”

Noburkšķēju:

– *Pie tūkstoš sieriem, atkal olimpiāde?*

Izgāju uz ielas un uz galvenā laukuma ieraudzīju, kā strādnieki uzstāda **gigantisku** ekrānu, lai varētu rādīt olimpiskās spēles tiešraidē.

Noburkšķēju:

– *Pie tūkstoš sieriem, atkal olimpiāde?*

Kad ierados redakcijā, ievēroju, ka visi runā vienīgi par olimpiskajām spēlēm.

Noburkšķēju:

– *Pie tūkstoš sieriem, atkal olimpiāde?*

Ieslēdzos savā kabinetā. Es esmu tāds tips, īsts grauzēja intelektuāļa tips... un sports mani neinteresē! Ak, atvainojiet, es vēl nepaguvu stādīties priekšā: mans vārds ir Stiltons, Džeronīmo Stiltons. Es vadu “Grauzēja Balsi”, kas ir pats slavenākais laikraksts visā Peļu salā.

8.1. Sameklē tekstā trīs dažādus teikumus pēc izteikuma mērķa! Nolasi tos izteiksmīgi!

Olimpiskās spēles ir starptautiskas daudzu sporta veidu sacīkstes, kurās vairāki tūkstoši sportistu sacenšas gan vasaras, gan ziemas sporta veidos. Olimpiskās spēles tiek uzskatītas par pasaulē lielākajām sporta sacensībām, tajās piedalās sportisti no vairāk nekā 200 valstīm.

8.2. Kāpēc, tavuprāt, šīs sacīkstes sauc par spēlēm?

Apļi uz baltā fona parāda pasaules valstu karogus redzamās krāsas. Katrai krāsai atbilst viena pasaules daļa: dzeltenajai – Āzija, melnajai – Āfrika, zilajai – Eiropa, sarkanajai – Amerika un zaļajai – Austrālija un Okeānija.

8.3. Parādi šīs pasaules daļas kartē!

8.4. Kādus līdzekļus teksta autors ir izmantojis? Ko autors, tavuprāt, ir vēlējies panākt ar šo spēli?

8.5. Kuri vārdi tekstā ir galvenie vārdi jeb atslēgvārdi?

8.6. Lasi tekstu skaļi, uzsverot izceltos vārdus!

9. uzdevums.

Veic savu prasmju pašvērtējumu, aizpildot tabulu!

Pašvērtējuma kritēriji par 3. apakštematā sasniedzamajiem rezultātiem

Sasniedzamais rezultāts	Protu/varu pilnībā	Protu/varu daļēji	Uzdevumi, kuros to mācījos
Pamanu un skaidroju vizuālā noformējuma (izcelti burti, vārdi, simboli) nozīmi pamatdomas atklāšanā.			
Saskatu un analizēju teksta daļas, kurās autors spēlējas ar valodu.			
Secinu, kā veidotas spēles ar valodu vai rakstzīmēm.			
Veidoju savus piemērus – tekstus, kuros spēlējos ar valodu.			